

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 72

Door Willem Tip

Watersnood

In januari 1916, midden in de Eerste Wereldoorlog is er voor het eerst sinds lang ook weer overstromingsgevaar. Een langdurige storm uit het noordwesten, later het noorden stuwt het water van de Zuiderzee hoog op. In de nacht van 13 op 14 januari 1916 bezwijkt tenslotte de Waterlandse zeedijk bij Monnickendam en Katwoude. Waterland wordt ogenblikkelijk een prooi van de golven. Door de lage vloed van 15 januari komt het water nog niet over het Luie Dijkje tussen Waterland en de polder Oostzaan. De volgende nacht bezwijkt echter ook deze waterkering. Een etmaal later al stroomt het zoute water de huizen van Oostzaan binnen.

Oostzaan moet worden ontruimd. Voor de verdediging van de Stelling Amsterdam zijn veel militairen in de streek aanwezig. Ze worden nu ingezet voor de evacuatie. In de nacht van vrijdag op zaterdag drijven de Oostzaners honderden koeien over het Weerpad naar Zaandam. De dieren vinden onderdak in de loodsen van houthandel William Pont. Een klein gedeelte blijft achter in de hoog gelegen Oostzoner kerk. Zaterdag en zondag vertrekken de meeste inwoners naar Zaandam en Amsterdam. Wat later vertrekken de overige per boot. Een eindeloze wateroppervlakte strekt zich nu uit vanaf de Zaan tot aan de Zuiderzeedijk. Koningin Wilhelmina komt op 16 januari op bezoek en neemt de troosteloze toestand in ogenschouw. Het zeewater bereikt ook de Schermerboezem. Snel begint het peil van de Zaan en van de Nauernasche Vaart te stijgen. De zwakke dijk langs de Nauernasche Vaart weerstaat de druk echter tot ieders verbazing. Sinds 1894 heeft de Polder Westzaan deze dijk in eigen beheer. De beheerders van de Schermer hebben hem onder bijbetaling van vijftienduizend gulden overgedaan.

Kistdammen

De grootste dreiging voor Westzaan komt vanuit het oosten. Daar dringt het water op. De dijken langs de Zaan zijn niet hoog genoeg om het tegen te houden. Men versterkt ze ijlings met kistdammen, gevuld met zand. De kistdam

beeld: Westzaanse digitale beeldbank

aan de Oostzijde in Zaandam breekt echter op twee plaatsen door. Bij de Noorderbrug ontstaat een stroomgat van 25 meter. Ongehinderd bereikt het zeewater door deze opening de Zaan. De kistdam vanaf de Zaandamse Westzijde tot aan Wormerveer houdt echter stand. Een herhaling van de overstroming in 1825 wordt voorkomen. De polder Westzaan blijft gespaard.

Het leegpompen van de Polder Oostzaan begint op 24 maart 1916. Op 7 mei keert het water in de sloten terug op zijn zomerpeil. De bewoners kunnen beginnen met het herstel van hun woningen en bedrijven.

Een belangrijk gevolg van de overstromingsramp is de snelle aanneming van de Zuiderzeewet van minister Lely in 1918. De Afsluitdijk komt gereed in 1932. In 1953 heeft deze de provincie voor veel onheil behoed.

Spaanse griep

De laatste twee oorlogsjaren brengen steeds meer schaarste, armoede en ellende. De onbepaalde duikbotenoorlog die Duitsland in 1917 afkondigt veroorzaakt een nijpend voedseltekort. Alle aanwezige voorraden worden aangesproken. De rantsoenen worden steeds kleiner. De kwaliteit van het voedsel is slecht. Men behelpt zich met klef brood van oud meel met maden erin, drinkt uienwater. Voor de kinderen is er levertraan.

Diefstallen en inbraken zijn aan de orde van de dag. Het hele land wordt

in 1918 bovendien geplaagd door de Spaanse griep. Deze ziekte eist onder de bevolking veel slachtoffers, ook in de Zaanstreek.

De jaren twintig

Na het eind van de Eerste Wereldoorlog op 11 november 1918 volgt een kortstondige opleving. De Nederlandse bedrijven beleven heel even een gulden tijd. Ze hebben niet te lijden gehad van het oorlogsgeweld en kunnen hun productie ongehinderd hervatten. Het peil van de vooroorlogse jaren wordt echter niet meer bereikt. Ook zijn veel afzetmarkten verloren gegaan of ingenomen door anderen. De Zaanse rijstpellerij en houthandel moeten genoegen nemen met lagere omzetten. In Westzaan breken magere jaren aan voor de snel gegroeide bedrijven van Grootes en Avis.

Al spoedig, in 1920 komt in heel Nederland de terugslag. De effectenkoersen dalen, het aantal faillissementen stijgt, de werkloosheid stijgt. In 1919 heeft de armoede reeds talrijke vissers uit Bunschoten, Urk en Elburg ertoe gebracht, hun woonplaatsen te verlaten. Ze trekken naar het Westen en proberen onder andere in de Zaanstreek werk te vinden. De volgende jaren worden ze gevolgd door veel inwoners uit de provincie Drenthe. De industrie kan echter alle arbeidskrachten niet meer opvangen. Bij de blikfabrieken in Krommenie vallen in 1922 ontslagen voor zeventig man.

Steeds meer mensen worden afhankelijk van de werklozensteun. Hevig zijn de protesten als de regering tot verlaging daarvan overgaat. Nieuwe bezuinigingsmaatregelen volgen niettemin in 1925.

Werkloosheid en crisis

De jaren 1927 – 1929 verlopen nog betrekkelijk gunstig, al blijft de werkloosheid hoog, ook door de snelle ingebruikneming van arbeidsbesparende machines. In de strenge winter van 1928 wordt veel armoede geleden. Tenslotte breekt in 1929 in Amerika de economische crisis uit. In 1931 bereikt die ook Nederland. Na dat jaar gaat het snel bergafwaarts. Het dieptepunt van de teruggang in de bedrijvigheid valt in ons land tussen 1932 en 1934. Eén derde van alle arbeiders is dit laatste jaar werkloos.

Stempelen

Tijdens de crisisjaren maken ook velen in Westzaan hun verplichte gang naar het stempelkantoor. Tweemaal per dag moeten de werklozen zich melden. Wie niet stempelt brengt zijn uitkering in gevaar. Als stempellokaal dient een hokje op de gemeentewerf aan het begin van de Watermolenstraat. Politieagent De Jong deelt hier de stempels uit. Aanvankelijk is het Raadhuis nog stempelkantoor. Nadat het aantal werklozen de honderd is gepasseerd, biedt de secretarie echter geen ruimte meer.

Op de stempelkaart houdt men ook de bijverdiensten bij. Een deel daarvan wordt ingehouden op de steun. Verder is de steun omringd met allerlei geboden en verboden. Men verliest zijn steun na openbare dronkenschap of herhaald cafébezoek. Ook plichtsverzuim tegenover vrouw en kinderen is een reden voor intrekking.

Naast de steun verstrekt het burgerlijk armbestuur ook goederen. Deze bedeling is niet ruim: elke maand een half mud eierkolen en een ons biefstuk of soepvlees. Op doktersvoorschrift bovendien een liter melk en een ei.

Veel inwoners proberen met een winkeltje hun schamele inkomsten aan te vullen. In het begin van de jaren dertig telt Westzaan-zuid alleen al achttien zaken, waaronder vijf kruideniers, twee groentehandelaren en twee manufacturenwinkels. In Westzaan-noord is de winkeldichtheid niet geringer.